

Psykologien mellem hjernen og samfundet: Gads Psykologileksikon (Jens Bjerg red.).
Gads Forlag: København, 2004 (746 s.)

Anmeldt af: *Svend Brinkmann*, ph.d.-studerende, Psykologisk Institut, Århus Universitet

Der har længe manglet gode opslagsværker om psykologi på dansk. Psykologistuderende og andre interesserede har fundet bedre information om psykologiske emner i filosofi- og pædagogikleksika end i egentlige psykologiske værker. Det nye psykologileksikon fra Gad, redigeret af Jens Bjerg, er langt hen ad vejen et vellykket forsøg på at råde bod på denne situation. For den, der som undertegnede, holder af opslagsværker, er Gads Psykologileksikon en velkommen nyhed.

Leksikonet er en flot bog i et indbydende design. De enkelte artikler er skrevet af førende danske (og nordiske) psykologer, der har fået lov at formidle de begreber og emner, de arbejder med til daglig. Som helhed bærer leksikonet derfor præg af at være skrevet *con amore*, og som læser rives man med, og har svært ved at slippe værket, for man *må* lige forfølge det næste opslag og se, hvor det leder én hen. Redaktøren Jens Bjerg bemærker i forordet, at leksikonet undervejs i arbejdet mere og mere tog form af en encyklopædi. Dette er en meget rammende beskrivelse, men efter min mening er det netop værkets styrke. Værket indeholder meget mere end en masse leksikalske begrebsdefinitioner. Det er i lige så høj grad en oversigt over psykologiens status netop nu (og netop her i Danmark), med alt hvad dette indebærer af indbyggede uenigheder og mangetydigheder.

En anmeldelse af værket vil således også være en anmeldelse af psykologien, som den ser ud her og nu. Og hvordan er så det? Det lader sig bedst begribe ved at slå ned et tilfældigt sted i værket og se på, hvilke ord der er med. Lad os prøve under F, og læg mærke til, hvordan ordene skifter: fotosensitiv – Foucault – fovea centralis – Frankfurterskolen – Frégoli syndrom – fremmedgørelse. Fotosensitiv betyder lysfølsomhed, og omtalen er i forbindelse med epilepsi. Fovea centralis er den gule plet på nethinden. Frégoli syndrom er en bestemt form for vrangforestilling. Disse biologisk-kemiske (og medicinsk-psykiatriske) begreber skifter ufortrødent med sociologiske og kulturvidenskabelige: Foucault, Frankfurterskolen, fremmedgørelse.

Dette er helt generelt for værket, og nok også for dagens psykologi. På den ene side står den biologiske og neurologiske tilgang, som fylder rigtig meget i leksikonet. Hjernen, dens centre, funktioner og fejlfunktioner, er således særdeles fyldigt omtalt. På den anden side står det sociologiske, samfundsmæssige og kulturelle, som fylder lige så meget. Spørgsmålet om disse to områders – det biologisk-neurologiske og det socio-kulturelle – relation til det specifikt *psykologiske* svæver dog lidt i luften.

Der er en række personomtaler i værket, og det er instruktivt at se på, hvem der er med, og hvem der er udeladt. Det bør ikke i sig selv undre, at Goldstein, Broca, Sperry og Wernicke,

der alle er "hjernefolk", er med. Ej heller at Marx, Wittgenstein, Foucault, Habermas og Bourdieu, der alle er "socio-kulturelle", er med. Derimod bør det undre, at alle disse er omtalt på bekostning af en række toneangivende *psykologer* så som Wundt, James, Jung, Watson, Skinner og Gibson, der af uransagelige årsager *ikke* er med. Dette er kritisabelt i betragtning af værkets status som *psykologileksikon*. Dog er det instruktivt og lærerigt, hvis man vil forstå psykologiens situation i dag, at disciplinens leksikon i så høj en grad omtaler hjernen på den ene side, og samfundet på den anden, men har svært ved at finde plads til "det psykologiske" derimellem. Én tolkning af dette, som er fremført af den amerikanske filosof Richard Rorty, er, at der simpelthen ikke er noget mellem hjernen og samfundet, neuronerne og kulturen. Hvis dette er sandt, så betyder det formentlig, at psykologien, hvis fødsel som videnskab almindeligvis dateres til ca. 1879, bliver en kortvarig videnskab, for allerede i dag, 125 år senere, er dens tidligere så fremtrædende plads i videnskabernes rangordning ved at blive overtaget af hjerneforskningen på den ene side, og kulturforskningen på den anden.

At psykologien er en fragmenteret videnskab afspejles således tydeligt i leksikonet. På flere universiteter rundt om i verden opløses de psykologiske institutter i disse år til mere specifikke institutter som *cognitive science* eller *neuroscience* på den ene side, og *applied psychology* på den anden. Flere og flere forskere mener, at der ikke er megen ræson i at have én videnskab om hjernen, psyken og samfundet. Gad holder fast i, at ét leksikon om psykologi meningsfuldt kan favne disse områder, men det er for læseren svært at se, hvad der retfærdiggør, at 'amygdalektomi' (læsion i amygdala) og 'nyliberalisme' begge er dele af den psykologiske videnskab. Dette skal dog ikke forstås som en kritik af leksikonet, for jeg tror, at det netop herved meget fint afspejler psykologiens fragmentariske situation. Det, der afholder psykologien fra at blive fuldstændig opløst, kan siges at være dens samfundsmæssige funktioner; dvs. dens eksistens som praksis. Og psykologiens praktiske funktioner er også omtalt i leksikonet, fx forskellige former for psykoterapi, pædagogisk psykologi og organisationskonsultation. Det er dog alt i alt mere de teoretiske, filosofiske og alment videnskabelige begreber, der dominerer, og de anvendte dele af psykologien har en mindre plads.

Det er selvfølgelig umuligt at anmelde et leksikon i sin helhed. Jeg vil derfor i det følgende foretage nogle meget selektive punktnedslag og dels omtale opslag, som jeg har lært noget af, og dels opslag, som har undret mig. For det første er opslagene om 'psykologi på Københavns Universitet', 'psykologi på Roskilde Universitetscenter', 'psykologi på Aalborg Universitet' samt 'psykologi på Aarhus Universitet' overraskende, men velkomne opslag, der forankrer psykologien i en dansk kontekst (dog kan det kritiseres, at psykologien på DPU ikke omtales). Der omtales således en række danske psykologer, hvoraf flere selv har bidraget til leksikonet. Det giver værket et præg som positivt formuleret er 'situeret', men negativt formuleret er 'provincielt'. Alt i alt fungerer den lokale forankring dog fint, og man får fornemmelsen af, at en videnskab som psykologi ikke bare er en abstrakt disciplin, men et fag, som varetages af konkrete personer i en bestemt tid og på et bestemt sted.

For dette nyhedsbrevs læsere vil det være interessant, at 'kvalitative metoder' er omtalt (dog kun uhyre kort og primært som kontrast til kvantitative metoder), 'feltundersøgelser', 'case-metode' samt 'casestudie'. Navnlig sidstnævnte er, på trods af længden på kun 10 linjer, for-

billedlig informativ og beskriver Freuds oprindelige casestudier, som var baseret på den medicinske kasusmetode. De hyppige afvisninger af casestudiets videnskabelige relevans overser let denne metodes oprindelse i en relativt ”hård” videnskab som medicinen. Opslaget konkluderer, at ”Den videnskabelige værdi af casestudiet afhænger dels af studiets almene teoretiske relevans, dels af den præcise fremlægning af den beskrevne person og det beskrevne behandlingsforløb” (p. 92). Casestudiet kan således være ”en heldig kombination af psykologisk praksis og psykologisk forskning” (ibid.). ’Interviewmetoden’ ofres relativt megen plads og er en udmærket lynindføring i metoden, der refererer til Strauss’ Grounded Theory og Eckartsbergs og Giorgis fænomenologiske metode.

Der er eksemplarisk gode opslag om ’eksistentialisme’ og ’eksistentiel psykologi’, hvor forfatteren på den ene side på engageret vis får formidlet retningernes antagelser, og på den anden er kritisk og påpeger, hvor en fremtidig udvikling er påkrævet. Opslaget om ’kunstig intelligens’ er i sammenligning hermed udelukkende positivt i sin omtale af begrebet, og der ofres ingen plads på de mange kritikker af kunstig intelligens, som er fremkommet i de senere år (kritikken omtales ej heller under beslægtede opslag som ’cognitive science’ eller ’kognitionsvidenskab’).

Omtalerne af ’Bourdieu’ og ’Foucault’ kan fremhæves som særdeles fyldige og velskrevne, og de fungerer næsten som små tidsskriftsartikler, hvis man fx læser dem sammen med opslagene om ’magt’ og ’diskursanalyse’. Også opslaget om ’lokal fællesskabs-psykologi’ (som på engelsk hedder *community psychology*) er godt; på én gang introducerende og letlæst, men også kritisk og diskuterende.

Det kan undre, at der ikke er opslag om værdi eller moral, der må antages at være vigtige begreber for en videnskab om mennesket (dog findes et opslag om ’moralsk panik’, som er et sociologisk begreb, der betegner det, at en enkeltstående situation eller befolkningsgruppe udpeges som værende en trussel mod samfundet). Der ofres dog to og en halv spalte på ’etik’. Opslaget er udmærket og beskriver Kierkegaards syn, og især kontroversen i de tidlige 1980’ere mellem Kohlberg (der så moralen som universelle principper) og Gilligan (der mente, dette var en kønslig fordom, og derfor ville fokusere mere på principløs (kvindelig) omsorg). Opslagets forfatter konkluderer, at denne kontrovers er opløst eller har fundet en løsning i nyere diskussioner i dansk psykologi, hvilket må siges at være en vovet konklusion. I hvert fald har mange – både inden- og uden for landets grænser – stadig ikke opdaget, at kontroversen har fundet en løsning.

Til sidst et par klare mangler og fejl: Opslaget om ’økologisk psykologi’ mangler ganske uforståeligt en omtale af Gibson. Det hævdes, at den økologiske psykologi ”fik sit systematiske teoretiske og metodiske grundlag formuleret i 1979 [...] af Urie Bronfenbrenner” (p. 685). Det nævnes ikke, at Roger Barker (der *slet* ikke figurerer i leksikonet) og J.J. Gibson havde beskæftiget sig med økologisk psykologi mange år forinden. Barkers bog *Ecological Psychology* er således fra 1968, og han havde lavet økologisk forskning siden 1947. I opslaget om den ’lærende organisation’ står, at dette ”må siges at være et paradoks, eftersom organisationer selv sagt ikke kan lære noget” (p. 344). Dette er, efter anmelderens mening, ikke spor ”selvsagt”,

men har tværtimod været til heftig debat i nyere organisationsteori, hvilket ignoreres i opslaget. Endelig: Hvorfor er der ingen omtale af evolutionsteori/-psykologi? Eller sociobiologi? Og hvorfor omtales fx ' analsex' helt uden at blive sat i relation til noget som helst psykologisk?

Man kunne fortsætte sådanne nedslag i leksikonets mange artikler (og mangel på samme), og enhver vil givetvis i så stort et værk kunne finde mange ting, man kan være uenig i, og mange områder, som vil kunne anses for at være henholdsvis over- og underprioriteret. At skrive et fagleksikon er ikke blot en neutral gengivelse af et videnskabeligt landskab, men del af den kamp, der foregår med hensyn til at definere, hvad der tæller som gyldig viden, og hvad der overhovedet falder inden for en videnskabs grænser. I Gads Psykologileksikon er psykologien som videnskab i grove træk defineret ved at handle om hjernen og samfundet. Uden at ville lyde alt for apokalyptisk kan man spørge, om det er holdbart for en videnskab om *psyken* at blive trukket i retning af neuronerne og kulturen på samme tid?

Jeg vil anbefale leksikonet, da mange af de enkelte opslag er virkelig god læsning i egen ret. Jeg vil også anbefale leksikonet for den, der vil danne sig et hurtigt overblik over psykologiens status i dag. Man skal ikke blade længe i værket, før man får blik for videnskabens kludetæppe-karakter. Selv om flere opslag er ujævne i deres kvalitet, fungerer leksikonet som helhed godt, og leksikonets brudstykkeagtige stil giver faktisk et reelt billede af den brudstykkeagtige psykologi. Mere reelt end traditionelle grundbøger og psykologihistoriske værker, der ofte bilder læseren ind, at psykologien er en ensartet videnskab, der historisk set kumulativt har øget sin viden.